

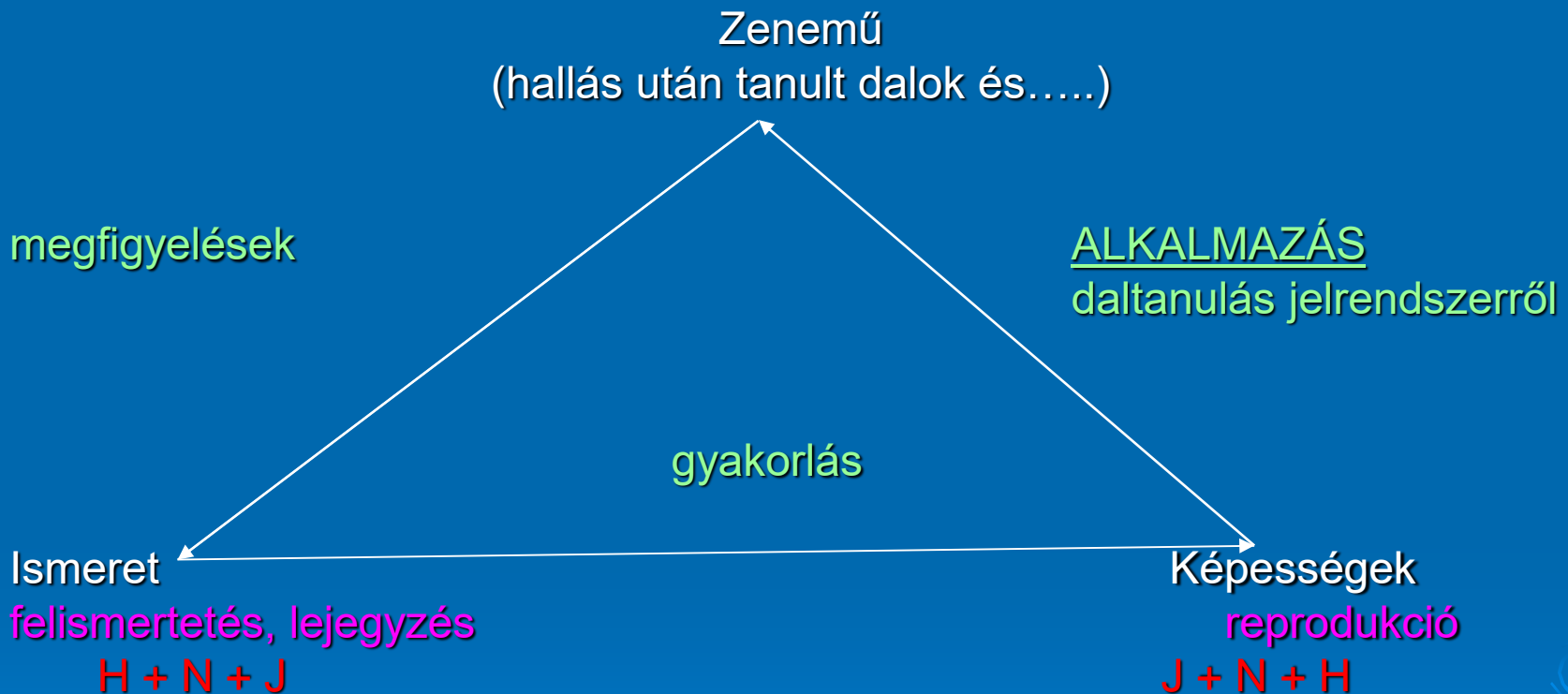
Daltanítás jelrendszeréről

és kombinált daltanítási lehetőségek

Kismartony Katalin

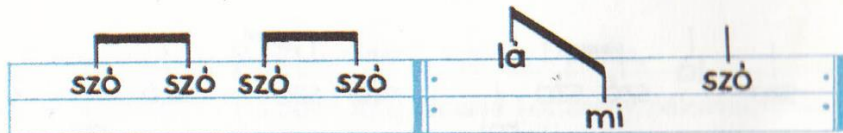

Dal/dallamtanítás jelrendszeréről - helye a tanítás folyamatában

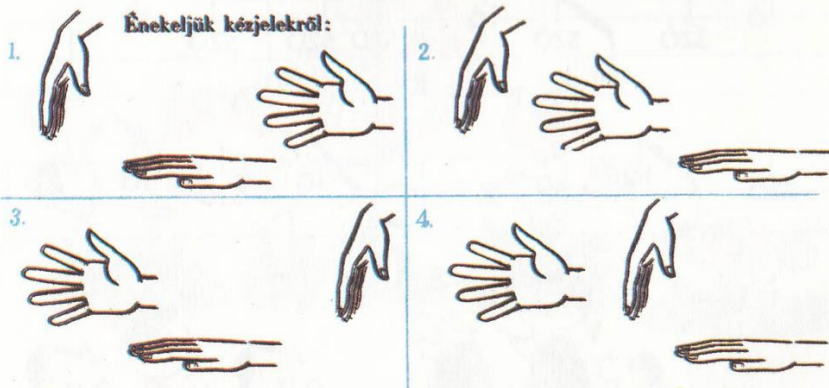

5.

Gyer- tek, lá- nyok, li- get- re,
 Itt a vi- lág kö- ze- pe,
 Itt á- rul- ják a ró- zsaát,
 Ab- ból köt- nek bok- ré- tát.

Énekeljük kézjelekről:

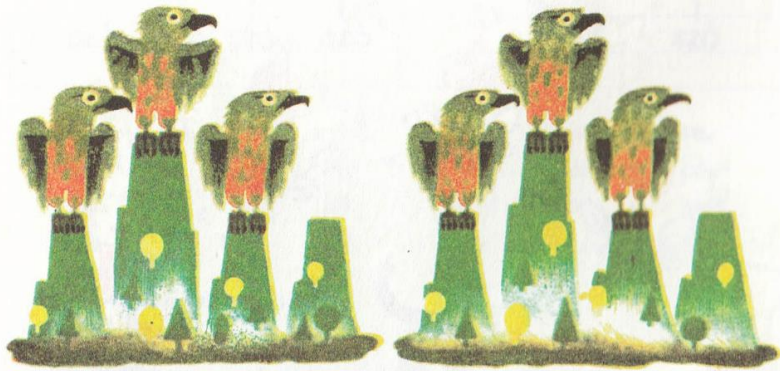

Foglaljuk kézjelekbe, olvassassuk és énekeljük:

1. lá-mi-szó	2. lá-szó-mi	3. szó-mi-lá
4. szó-lá-mi	5. mi-lá-szó	6. mi-szó-lá.

6.

	el			tol-		
Hess		sas,	z	sas	las,	z

Ak-kor vagy te ha-tal- mas, mi-kor li-bát lop- hatsz.

Ne vidd fi-át, ne vidd any-ját, csak vidd el a rossz pász-to-rát

Ül- lő-re, csatto- gó-ra, án-gyom ab-la- ká- ra!

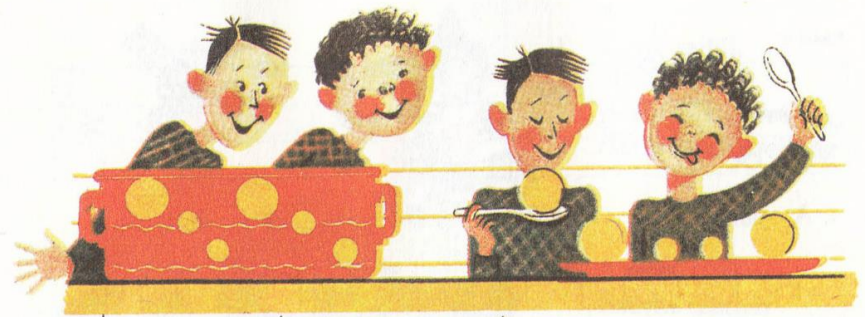
1 | | | z 2 | □ | z 3 | □ □ | z 4 | □ □ □ z

5 | z | z 6 | □ z | z 7 | z □ z 8 | □ z □ z

9 | | | z | z 10 | □ | z □ z | | z □ z |

12 | | | | z | z 13 | □ □ | z | z 14 | □ | | z | z □ |

7.

szó mi dó szó mi dó szó dó dó dó dó

É- li- ás, Tó- bi- ás, Egy tál dö- döl- le,*
Et- tél be- lő- le?

szó szó szó szó dó dó dó dó dó dó dó dó dó dó

Kertbe mentek a tyú-kok, Mind le-et- ték a ma-got.

* Dödölle, dödöllye=zsíros gombóc.

8-9.

Lassan

lá	szó	lá	szó
%		%	
dó dó		dó dó	

1. A part a- latt, a part a- latt,

Há- rom var- jú ka- szál, há- rom var- jú ka- szál.

2.
Róka gyűjt,
Róka gyűjt,
Szúnyog kévét köti,
Szúnyog kévét köti.

3.
Bolha ugrik,
Bolha ugrik,
Hányja a szekérre.
Hányja a szekérre.

4.
Mén a szekér,
Mén a szekér,
Majd a malomba ér,
Majd a malomba ér.

5.
A malomba,
A malomba,
Három tarka macska,
Három tarka macska.

6.
Egyik szítal,
Másik rostál,
Harmadik követ vág,
Harmadik követ vág.

7.
Szürke szamár
Vizet hoz már,
Tekenőbe tölti,
Tekenőbe tölti.

8.
Tehén dagaszt,
Tehén dagaszt,
Kemencébe rakja,
Kemencébe rakja.

9.
Medve várja,
Medve várja,
Kisült-e a cipő,
Kisült-e a cipő.

10.
Tyúk a cipót csipegeti,
Tyúk a cipót csipegeti,
Hangya morzsát szedi,
Hangya morzsát szedi.

Szedjük kézjelbe, aztán olvassuk énekelve:

1.

dó- mi- szó- lá
szó- mi- dó- lá

mi- lá- szó- dó
lá- szó- mi- dó

2.

dó- mi- lá- szó
szó- lá- mi- dó

mi- dó- szó- lá
lá- mi- szó- dó

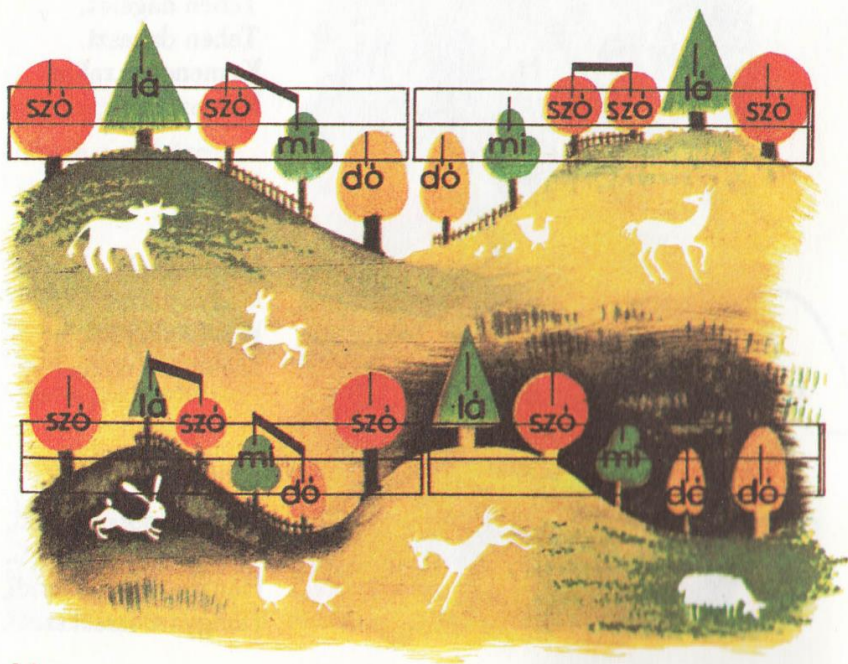
3.

dó- lá- szó- mi
szó- dó- mi- lá

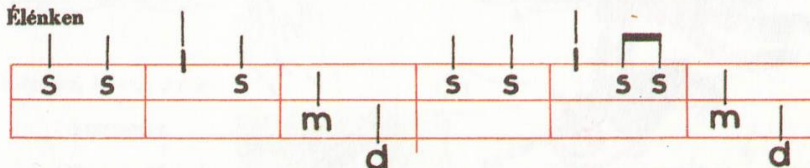
mi- lá- dó- szó
lá- szó- dó- mi

Írjuk le vonalakba helyezve is!

Énekeljük:

Élénken

Bújj, bújj, zöld á- gacs- ka, bújj, bújj, zöld leve- lecs- ke,

Nyitva van az arany- kapu, csak búj- ja- tok raj- ta!
„Mi kell körte, vagy alma?” (Válasza szerint angyalhoz vagy ördöghöz kerül.)

Mikor az egész sor elfogyott, mindegyiktől megkérdik (dalolva):

An- gyal- e, ör- dög- e? Aki elneveti magát, az: Csupa tiszta ördög.
Aki nem nevet, az: Csupa tiszta angyal.

Miért jelrendszer?

ritmus jelzése

dallam jelzése

és szöveg látványa

Hányféle?

KÉZJEL

(dallam ritmikus mutatása helyes hangmagasságokat jelölve + lábmérő)

BETŰJEL

(„pálcikaritmus” alatt szolmizációs kezdőbetűk és a dal szövege)

HANGJEGY

(dallam – és természetesen a ritmus is - az ötvonalas rendszerben és a dal szövege)

A jelrendszerről történő tanítás előkészítése

TÁVOLABBI ELŐKÉSZÍTÉS:

A ritmikai- és dallami képességfejlesztés
kiemelten a daltanításhoz használt jelekkel
pl. utószolmizálás, diktálás, olvasógyakorlat

KÖZVETLEN ELŐKÉSZÍTÉS:

- 1) ritmus- és dallamfordulatok a tanulandó dalból
kiemelve
- 2) tartalmi: pl. hasonló témájú dalcsozor

Daltanítás kézjelről

Előkészítés

(dalcsokor tartalmi- és dallami- is):

Láttál-e már valaha   kh. dó=C; zh. dó=C

Harcsa van a vízbe'   kh. mi=G; zh. lá,=C

Hull a szilva   kh. lá,=C, zh. lá,=C

1)Hopp, tűz villog, nap ragyog,
Hunyori személye,
Rózsa nyílik előtte,
Liliom utána.

2)Sándor uram, édesem,
Te vagy minden kincsem,
Nálad nélkül pediglen
Reménytelen élnem.

3)Mikor az eszembe jutsz,
Szép gyönyörűségem,
Akkor ugyan langallik
Bennem a szerelem.

Dobszay (1984)

A kézjeles daltanulás

ELŐNYE:

- jól látszik a dallamrajz, a hangmagasságok (helyes mutatásakor)

- jól javítható

ritmikus

HÁTRÁNYA:

- nem lehet átlátni az egész dalt és összefüggéseit

A betűjeles és a hangjegyes

daltanítás menete:

Előkészítés:

- dallami-, ritmikai-, szempontból dalcsokokkal és fordulatokkal (tartalmi)
- motiválás (megfelelő mondat, kép, rejtvény stb.)

Kottakép elemzése:

- szöveg
- szerkezet: azonosságok, hasonlóságok, különbségek;
- ritmus
- hangkészlet kh., zh., legmagasabb, legmélyebb hangok, többi hangra változatosan kérdezve és mindig énekeltetve is hangoszlop/hanglépcső (betűkottánál), ötvonalas rendszerbe (hangjegyes daltanításnál)
- fordulatok a könnyebbtől a nehezebb felé

d d t, t,

Szé-pen szól a

m m r r

Ha - rag-szik a

m m r r

Ha ha-rag-szik,

d d t, t,

Én u- tá-nam

l, l, l,

do - rom - bom,

d d d

ga - lam - bom,

s m l,

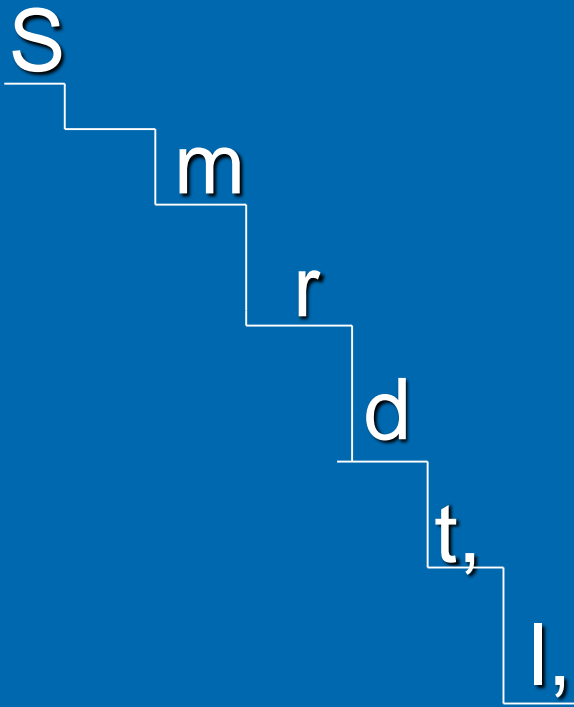
nem bá - nom,

l, l, l,

ne jár - jon!

Pécsi(2002)

(hibajavításkor is)

egész dal emlékezetből szolmizálva
egész dal dúdolása (lala stb., azaz
elszakadás a szolmizálástól)
gyerekek szöveges éneklése

Élményszerű tanítói bemutatás (+ megfigyelési szempont) után gyakorlás sokszínűen

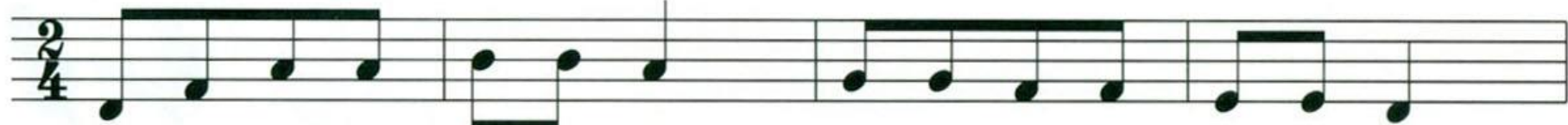
Pl. dalcsokorba foglalva

Itt ül egy kis kosárba'   kh. szó=Á   zh. d=D

Szépen szól a dorombom (D=l, akkor) F=d...

Kis kertemben uborka   kh: l,=D

d

Bet - le - hem - be jer, paj - tás ot - tan lé - szen jól - tar - tás,

Sör, bor fo - lyik, mint a ten - ger, ott i - ha - tik jót az em - ber.
E - gyik an - gyal fu - ru - lyál, a má - sik meg trom - bi - tál,
a har - ma - dik tán - cot jár, er - re min - den szent ug - rál.

Didaktikai szempontok

1 A figyelem felkeltése, a tanulás motivációjának biztosítás

(2 A tanuló informálása a célról)

3 Az előzetes ismeretek felidézése (előismeretek meglétének regisztrálása, ellenőrzése)

(4 Az új ismeret ténybeliségét biztosító jelenségek, folyamatok - tárgyak, műalkotások – prezentálása)

5 A tények, jelenségek sokoldalú elemzése

(6 A fogalomalkotás, következtetés megszövegezése)

7 A rendszerezés és rögzítés

8 A tanultak alkalmazása (visszacsatolás)

(9 A teljesítmény mérése, értékelése – elismerés és/vagy kompenzálás)

Kombinált daltanítási lehetőségek

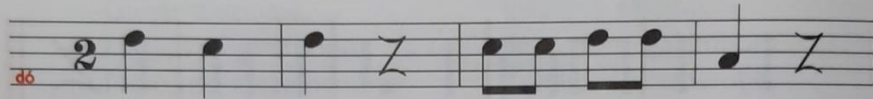
Példák:

- a dal egy-két sorát/motívumát jelről, a
többi hallás után (Iglíce, szívem)

(- a dal ritmusát jelről, dallamát hallás után

- a dallamot jelről, ritmust és szöveget hallás
után)

*Vigyázni kell arra, hogy a jelről történő
tanításkor a tanítói bemutatás a végén van,
míg hallás utáni daltanítás evvel kezdődik!*

1. Háp, háp, háp,
Jönnek a kacsák.
Hű de éhes,
Hű de szomjas
Ez a társaság.

2. Bú, bú, bú,
Boci szomorú,
De hogy feszít
Tyúkjai közt
A kukurikú.

3. Rőf, rőf, rőf,
Orra sárba döf.
Sonka lábán
Kucu néni
Fürödni döcög.

4. Gá, gá, gá,
Szalad világgá
Liba mama,
Ha a csacsi
Rábőg, hogy: iá.

5. Rút, rút, rút,
Föl is, le is út,
Mérgező pulyka,
Te szereted
Csak a háborút.

6. Bú, rőf, háp,
Sípok, trombiták.
Víg zenével
Így köszönt e
Díszes társaság.

Ádám Jenő

Háp, háp, háp, Jön - nek a ka - csák.
Hű de é - hes, Hű de szom - jas Ez a tár - sa - ság.

Irodalom

Dobszay László(1984): *A magyar dal könyve.*
Zeneműkiadó. Budapest

Döbrössy - Réti (2012): *Az ének-zene tantárgy-
pedagógiája* ELTE Eötvös Kiadó, Budapest

Dr. Gállné Gróh Ilona, dr. Kismartony Katalin (2007):
*My Fourth Bilingual Songbook, Negyedik
kéttannyelvű énekkönyvem.*

Konsept-H Könyvkiadó, Piliscsaba

Kodály Zoltán, Ádám Jenő (2003): *Énekes könyv*
általános iskola, 2. osztály, Nemzeti
Tankönyvkiadó, Budapest. Az 1948. évi elsős
kiadás reprint kiadása

Lantos Rezsőné, Lukin Lászlóné (2003): *Ének-zene*
az általános iskola 2. osztálya számára, Nemzeti
Tankönyvkiadó, Budapest

Pécsi Géza, Uzsalyné Pécsi Rita(2002): *Énektár 2.*
Kulcs a Muzsikához Kiadó, Pécs

KÖSZÖNÖM A FIGYELMET!

Jelről történő daltanítás (a, b, c)

Dalválasztás szempontjai:

- rövid
- érdekes
- aktuális tudásszintnél jóval könnyebb, ismert dallamfordulatokat tartalmazó
- nem játékdal

Szöveg olvasása (ismeretlen-, régies- vagy tájszavak kiejtése, magyarázata)

- (dallami előkészítés a választott jellel: segítő fordulatok a dalból, ismert dalrészletek stb.)

a) kézzelről történő daltanítás (tonalitás adása + kh. és „Rajta!”) csak a gyerekek énekeljenek

- egész dal ritmikus tanítói kézjelezése (alkalmanként követés belső hallással, ellenőrző/továbbvivő dallamhangok tanítói éneklésével) – osztály énekel
- egész dal ritmikus tanítói kézjelezése – osztály énekel (gyakoroltatás pl. soronként váltott csoportok, jelre magukban, felelgetve fél-fél osztály stb.)
- egész dal ritmikus tanítói kézjelezéséhez a gyerekek is énekelve +kézjelezéssel csatlakoznak
- egész dal éneklése gyerekek kézjelezve, tanító már csak dallamrajzzal segít
- elszakadás a szolmizálástól tanító is és gyerekek is dallamrajzzal mutatják a dallamot, gyerekek szolmizálva énekelnek
- dúdolás
- gyerekek a dalt szöveggel éneklék

hibajavítás – legjobb, amint észreveszi a tanító, hogy ha leállítja az éneklést – kiemelés

- tanítói kézzelről ritmus nélkül (esetleg közbülső, már tanult hanggal) énekeltet
- ismert dal részletével (szöveges kiemelt részlet közös éneklése, majd kézjelezése)

Élményszerű tanítói bemutatás lehetőleg megfigyelési szemponttal

- Változatos gyakoroltatás
- Jól tudott dalok közé illesztés (dalcsozor)

b) betűjelről történő daltanítás - csak a gyerekek énekeljenek

- (előkészítés a fentiekén kívül lehet még ritkán ritmikai, gyakran jól ismert dalok utószolmizálásával emlékezetből vagy betűkottáról)
-
- egész dal a táblán, kivetítőn (pálcikaritmus, alatta szolmizációs betűk, alatta szöveg)

Szöveg olvasása (ismeretlen-, régies- vagy tájszavak kiejtése, magyarázata)

- forma áttekintése (jó tanítói kérdésekkel ritmus szempontjából)
- ritmus olvasása gyakorló névvel (majd megszólaltatva is) ne túl gyorsan
- forma áttekintés (jó tanítói kérdésekkel dallam szempontjából)
- kezdőhang, záróhang, legmagasabb- és legmélyebb hang – jó tanítói kérdésekkel hangoszlop vagy hanglépcső elemeiként amint lehet énekelve is
- jó tanítói kérdésekkel a hiányzó hangok összegyűjtése gyakori énekléssel (nem csak logikai feladat, hanem éneklést előkészítő)
- dallamfordulatok az új dalból a hanglépcsőn/létrán (ritmus nélkül)
- tanítói tonalitás adás és kh.+”Rajta!” - gyerekek az egész dalt szolmizálva éneklük, tanító a mérőütéssel vezeti a táblán az osztályt (jó képességű osztály először belső hallással elképzelheti a dalt)
- szolmizált énekeltetés változatos gyakoroltatása
- elszakadás a szolmizálástól (dúdolás, érdekes és játékos szótagokkal éneklés)
- gyerekek szöveges éneklése

hibajavítás – legjobb, amint észreveszi a tanító, hogy ha leállítja az éneklést – kiemelés

- hanglépcső/létra használatával ritmus nélkül (esetleg közbülső, már tanult hanggal)
- tanítói kézjelről ritmus nélkül (esetleg közbülső, már tanult hanggal) énekeltet
- ismert dal részletével (szöveges kiemelt részlet közös éneklése, majd kézjelezése)

Élményszerű tanítói bemutatás lehetőleg megfigyelési szemponttal

- Változatos gyakoroltatás
- Jól tudott dalok közé illesztés (dalcsokor)

c) hangjegyről történő daltanítás - csak a gyerekek énekeljenek

- A jelet kivéve mindenben azonos az előző módszerrel.
- Előkészítéskor hangjegyről énekeltesen a tanító.
- Hangjegyes lejegyzéssel lássák a gyerekek a dallamot (és szöveget).
- A hangok összegyűjtése (hangkészlet) az ötvonalas rendszerben történjen. Ebben legyen az előkészítő fordulatok énekeltetése is.

hibajavítás első lépése a hangjegyes hangkészletről énekeltetés, ezt követheti, ha szükséges a szolmizációs betűk beírása és a korábban írt fokozatok

Élményszerű tanítói bemutatás lehetőleg megfigyelési szemponttal

- Változatos gyakoroltatás
- Jól tudott dalok közé illesztés (dalcsokor)

